

Ascheia pudess la tàna da Ziràn aver sapeschanto sco sanctuari roman antoc'igl 5avel tschantaner.

DISSEGN: BUNTERHUND ILLUSTRATION, KOLLEKTIVGESELLSCHAFT, TURITG

Novas da la tàna da Ziràn

Digl sanctuari roman agl santieri medieval

BARTOLOME TSCHARNER/FMR

■ Digls 1991 antoc'igls 1995 e'la vagnida intercureta la tàna davains Ziràn antras digl Survetsch archeologic grischùn. Igls resultats da lezs stgavamaints en dantant vagnieus rimnos a valitos danov da spezialists da las universitads da Berna a Basilea a publiגיעus an egn cudesch. Igls 1990 e'gl sto unfants ca fagevan tarmagls an la tàna da Sutcrùn davains Ziràn. Cun quell'ocasiùn ani cato adavur ossa da carstgans. Pigl Survetsch archeologic grischùn (SAGR) e quegl sto motiv urgiant d'intercurir que liac. Sut la direcziùn da Jürg Rageth a Gian Gaudenz e'gl vagnieu fatg stgavamaints digls 1991 antoc'igls 1995. Igls resultats da quels a lur interpretaziùns en vagnieus preschantos an plirs raports sparpaglieus. Parquegl ear'igl l'intenziùn digl SAGR da far egn publicaziùn ca cumpeglia tuta savida davart las paretgas catadas là. Digls 2011 annà e'gl sto passa egn tozel scienzists da las universitads da Berna a Basilea c'àn examino ànc egn'eada tut igls tgats digls ons 90 par far egn raport interdiziplinar da lur retschertgas ad ancunaschientschas novas. Quel e vagnieu redigieu da las auturas *Christa Ebnöther, Anna Flückiger a Markus Peter*, ad e cumparieu dacurt sco cudesch. Quegl e egn lavur ordvart cumplexsiva ca preschainta minga detagl da tut igls tgats ca cumpeglian prest egn mileni, davent digl Tains roman antoc'igl Tains miez, cumparegliand quels cun tgats fatgs an otras coloneias romanas.

Igl sto easser sto egn sanctuari

Igl Grischùn dispona d'egn singular stgazi da bietgs digl tains cristian tumpriv. Mo egn sanctuari roman dat igl an quella dimensiùn me an la tàna a Ziràn. Leza satgata an egn strisa da tuf caltschignus, var 15 m sut igl plàn da Curtgegn, noua c'igl e ear vagnieu cato egn abitadi roman. La tàna e 4 m profunda, 7 m lada a 2,5 m òlta, anviers vest e'la avierita. Segl riven avànt l'antrada eara vagnieu biageiu egn mir da sustegn par stgafir egn plaza. Sen fundamaint digls tgats da liaint a da dafor la tàna e'gl evidaint, c'ella sarveva sco sanctuari. Parveia da que diever religius e ella egn'impurtanta paretga digl Tains roman an Svizra. Igl e capevel, ca que sanctuari e vagnieu andrizzo gest a Ziràn c'eara alura egn liac da susta sen la ruta romana da Clavenna a Cuira a ple lientsch, situo gest avànt la tgavorgia da las Veiasmalas, c'eara vagnida fatga passabla digls Romans. Sen la tgarta stradala romana vean ear inditgieu egn liac an Schons cuagl num «Lapidari», ca munta tant sco «crapera», siand quegl Andeer u Ziràn.

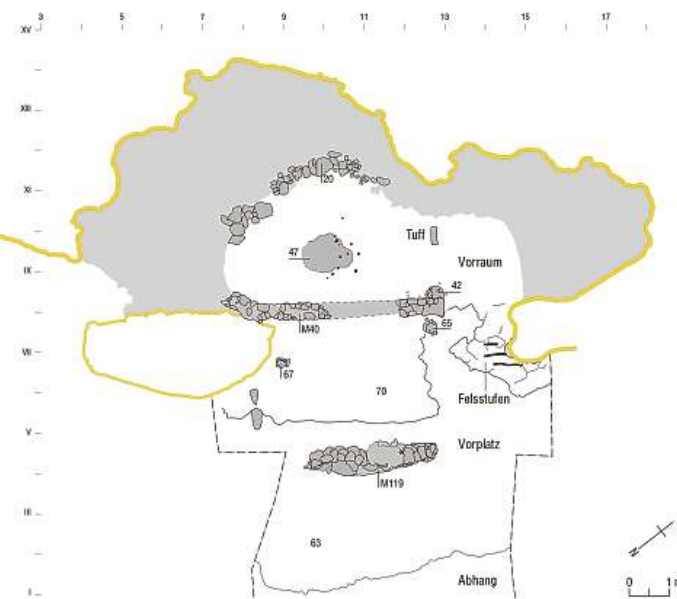
Tge dieu vagneva undro an quella tàna?

Igls auturs digl cudesch safatschaintan intensivameing cun l'amparada, tge fun-

Vesta sen las fossas fatgas sen la plaza davànt la tàna, davent digl 6avel antoc'igls 10avel tschantaner.

FOTO: SURVETSCH ARCHEOLOGIC DIGL GRISCHÜN

Structura da la tàna da Ziràn/Mulegn durant igl aprem tains digl sieus diever, davent digl 3. antoc'igl 5avel tschantaner.

DISSEGN: SURVETSCH ARCHEOLOGIC DIGL GRISCHÜN

ziùn ca la tàna vevi davent da l'antscheata da sieus diever, c'els dateschan anturn igls ons 250 s. Cr. antoca la sia fegn agl 13avel tschantaner. Els cunfearman la tesa oriunda da Jürg Rageth, c'igl satratci d'egn sanctuari, agl qual igl vagnevi zelebro egn cult an favur d'egn dieu roman, quegl trànter igl tearz ad igl 5avel tschantaner. Els fundan lur tesa sen las 647 munedas, c'earan betga semplameing idas a pearder, mobagn vagnidas deponidas aposta a là par undrar egn dieu sco p.ex. igl Mitras c'i suplitgeavan forsà par sustegn da traversar la tgavorgia near sco angraztgamaint d'aver traverso quel-

la sans a salv. La grànda part da las munedas deriva digls ons 350 antoca 400.

Igls tgats tradeschan betg igl dieu undro

La tàna eara alura sarada cun egn pare da len ca pusava sen egn fundamaint miro. Ella eara trapartgida an egn pierti ad egn stànza prinzipala, an la quala igl deva egn fuina. An la stànza prinzipala vagneva unfrieu a fatg saramognas culticas cun vers giantars cultics. Quegl demussan igls 13540 oss, catos agl conturn da la tàna. La grànda part deriva da nursas, tgoras, gagliegnas a porcs. Me poca da biestga

grossa a prest nigra da salvaschegnas. Interessànt e ear igl fatg, ca 90% da l'ossa deriva d'animals giuvens da trànter 7 a 18 mains. I preferevan oramai tgarn giuvna par undrar la divinitad. Trànter igls porcs e'gl nign animal carschieu. Partutgànt igls pulasters àni constato, ca tut l'ossa derivi da cots near caduscals. Mo igl e vagnieu cato nigns tgies da quels.

Tut quels fatgs inditgeschian, c'igl segi vagnieu undro egn dieu roman, cartevlameing igl Mitras, sco postulo da Rageth, near eventualmeing igl Silvanus. Mo parquegl c'igl mánca anqual indezi concret sco egn statuta d'egn da quels dieus, deti an que gro ànc anqual amparada nunraspundida, scrivan igls auturs. Dantant egn indezi pigl cult da Mitras e igl calesch cuagl ornamaint da zeaps sper tut las munedas dunadas.

Egn definiziùn ple exacta, tge cult ca vagnevi practitgieu a là, e ear betga da deudgear da las radund 600 scaglias da vaseala, las 160 gutas, igls aneals a las 5 cazolas da sev. La grossa strisa da tschendra, da var 30 cm, catada agl fons da la tàna laschi suponer, c'igl vagnevi ear fatg unfrendas da fiac.

Sarveva la tàna ear agl cult cristian?

Que cult pajàn para d'easser ieu a fegn agl curs digl 5avel tschantaner, ascheia c'ign po betga documentar egn diever cuntinuo antoca la fegn digl 6avel tschantaner, cur ca l'amprema fossa e vangida fatga an la tàna. Suainter la tearza fossa ear'igl betga ple spazi liaint, da maniera ca las baras en vagnidas sataradas sen la plaza dafor, c'eara dantant forsà davantada egn sanctuari cristian. Mo aschi sirs da quegl en igls auturs ear betga, parquegl ca las fossas en betg orientadas, vut gir, igls morts en betga vagnieus drizos anviers ost. Parquegl c'igl e vagnieu cato egn crusch dad ies sut la fuina nova, proponan igls auturs, ca la tàna vessi pudieu sarvir sco eremitadi near sco zenter religius d'egn'atgna cuminànza religiusa ca duvrava igl liac banadieu surtut par satarar lur cumembers morts, mo me antoc'igl 10avel tschantaner. Durant igl 13avel tschantaner para la tàna d'aver pears la sia funcziùn sco liac religius, ascheia c'ella ad igl sieus conturn paran d'easser vagnieus curvatos cun teara a gera.

Quella exzelenta documentaziùn infurmescha partutgànt minga detagl digls stgavamaints a davart tut igls tgats. Igls auturs apromvan surtut da dar interpretaziùns novas digls fatgs istorics c'en ancunaschaints me graztga agls stgavamaints. El porscha peia egn enorm stgazi d'infurmaziùns davart la tàna da Ziràn a vean a sarvir par studis futurs par forsà svelar igls seas misteris.

«Zillis – Von der spätantiken Kulthöhle zum frühmittelalterlichen Bestattungsort», da *Christa Ebnöther, Anna Flückiger, Markus Peter*, cumparieu tigl Survetsch archeologic digl Grischùn/Somedia. Da rattrer an libreria.

LA QUOTIDIANA

Editura: Somedia Press AG

Editur: Hanspeter Lebrument

CEO: Thomas Kundert

Editura Somedia

Via Sommerau 32, 7007 Cuira;

tel. 081 255 50 50,

mail: verlag@somedia.ch

Redacziun responsabla:

Fundaziun Medias Rumantschas (FMR):

Schefredactor FMR: David Truttmann (dat)

Substitut schefredactor FMR:

Martin Cabalzar (mc)

Redacziun FMR:

Augustin Beeli (abc), Andreas Cadonau (ac),

Carmen Monn (cm), Daniela Derungs (dd),

Flurin Andry (fa, correctorat),

Gabriela Desax (gd, correctorat),

Annatina Filii (afi), Hans Huonder (hh),

Matia Demarmels (md), Nadja Lucchinetti (nl),

Sandro Buchli (sb), Susi Rothmund (sr),

Andri Netzer (an), Angelica Augustin (aa),

Martin Gabriel (mg), Tanja Augustin (ta).

Adressas redacziunalas:

FMR Fundaziun Medias Rumantschas,

Via da Masans 2, 7000 Cuira, tel: 081 544 89 10

mail: redacziun@fmr.ch

Surselva: tel. 081 544 89 18,

mail: redacziun@fmr.ch

Engiadina: tel. 081 544 89 16,

mail: redacziun@fmr.ch

Grischun Central: tel. 081 544 89 17

mail: redacziun@fmr.ch

Servetsch d'abunents e da distribuziun:

Via Sommerau 32, 7007 Cuira,

tel. 0844 226 226,

mail: abo@somedia.ch

Inserats:

Somedia Promotion,

Städtstrasse 12, 7130 Glion

tel. 081 920 07 17, fax 081 920 07 18,

mail: ilanzer@somedia.ch

La Quotidiana cumpara tschintg giadas ad emna

Ediziun derasada, Südostschweiz cumplet:

69 795 exemplars (WEMF, 2020)

Derasaziun: 161 000 lecturas e lecturs

(MACH-Basic 2021-1)

Pretschs d'abunaments sut:

www.suedostschweiz.ch/aboservice

Communicaziun da participaziun considerabla

sin fundamaint da art. 322 CP:

nagin

© Somedia

Portavusch da la Rumantschia

Abunai gist uss «La Quotidiana» e Ves retschavais la carta da «aboplus» che cuntegna ina plivaleta. Cun questa carta profitais Vus da numerusas reducciuns. L'entira purschida chattais Vus sut: www.suedostschweiz.ch/somedia/aboplus

Somedia, servetsch d'abo e servetsch da lecturs
Sommeraustrasse 32, CH-7000 Cuira
Telefon 0844 226 226
abo@somedia.ch

LA QUOTIDIANA

Tgi â propi scuvieret igls stgazis?

BARTOLOME TSCHARNER/FMR

■ Agl cudesch davart la tâna da Ziràn/Sutcrùn e'gl me manzuno, «c'infants da scola» vegian cato adavur ossa d'animals a da carstgans an la tâna da Sutcrùn davains Ziràn, sainza numnar ni parsunas ni detagls. Nus eassan ieu a la tscheartga da pardetgas a vagn finalmeing scho raquintar las ragurdientschas da tschentg da las scurvadtras a digls scurvadaders d'alura a digl manader digls stgavamaints, Jürg Rageth. «Digl noss tains liber navan nus adigna giou sper igl Ragn. Là fagevan nus tarmagls cun rânas, cun aua a crapa, ampruvavan da d'ir sen la crapa sur igl Ragn vei a fagevan da quellas tgossas. Alura navan ear sei tier la tâna», saragorda Ladina Schneider-Sutter c'è stada egna da las scurvadtras, ansemel cun sieus frar Reto, Martina a Jann Rusch, barmier, a difeiraints oters unfants digls ons.

«Sco unfants s'antupavan nus savens tier quella tâna. Fimar lavartgic vean ad easser sto igl ple impurtant motiv, pigl qual nus eassan ieu aint là», palainta Martina Rusch. «Mintgatant fagevan ear fiac liaint. Quegl deva egna tarmenta fimera. Mo quegl eara sto schon oters ca vevan fatg», aschunta Ladina Schneider.

Da lez tains dev'igl anc nigns telefons, ad igls unfants vevan anc dad ir ad ancurir sez igl divertimaint. Savens earani ordafora. «Nus navan alura par las sielas par tut igls gòlds anturn a vagn examino mintga tâna digl conturn. Ansuma, nus eassan stos dapartut, noua c'igl deva da scurvatar anzatge. Parquegl eassan ear rivos an la tâna da Sutcrùn», palainta Claudio Signer ca veva ear visito que liac cun seas dus frars Mario a Roland. Igl antschie da Sutcrùn a la riva digl Ragn earan pigls giuvenils d'alura para egn liac d'atrachziun speziala. «Quegl eara par nus anzatge sco egna Teara da la Cucagna par giuder la natira a far las nosas scuvieretas an la tâna manevla. Nus s'antupavan là a sasantevan sco veritavels exploraturs. La tâna eara zund interesanta par nus, parquegl c'ign vaseva strusch ella cun la si'antrada bassa», aschunta el. «Igl eara pletost me egna rusna. Ign stueva ir datier par vaser ella ad

Anqualegn digls perscrutaders a da las parscrutaders d'alura: Sereina Danuser-Jenny, Reto Sutter, Martina Rusch, Ladina Schneider-Sutter a Jann Rusch.

FOTO MAD

ign stueva saruschnar aint. Liaint pud'ign strusch star an pes», saragorda Ladina Schneider. Igl archeologs an masiro 60 cm òlzetga da l'antrada ad egn bün meter amiez pigl spazi interieur.

Igl e sto «ossa curiusa» c'â caschuno tut

«Egn'cada vainsa alura cato adavur ossa. Nus vagn gnanc stuieu tgavar propi», raquenta Ladina Schneider. «Mo alura vainsa tutegna antschie a stgavignear ampo a vagn constato cun schmarvegl, c'igl cumpareva anc duple ossa», resda

Martina Rusch. A Ladina Schneider aschunta: «Nus vagn immediat gieu igl santimaint, ca quegl segi betga me ossa d'animals, mo savevan betga propi, tge ossa c'igl fuss. Anzasco pareva ella curiusa a nus.»

«Nus vagn propi tgavo me a la surfatscha a vagn amplanieu egna tastga da plastic cun ossa», saragorda Claudio Signer. «Natiralmieing ca nus savevan betga, tge ossa c'igl fuss. Parquegl vainsa purto ella agl pardicant Huldrych Blanke, suainter c'igl frar Mario veva cato egn oss spinal digl culiez.»

Sear Blanke e peia sto la proxima impurtanta instanza an la cadagna da la scuviereta digls stgazis romans a Ziràn.

«Igl oss da la cuissa e vangieu scuvieret digl Jann a da sieus bab Kurt Rusch», cuntinuescha Claudio Signer.

Graztga a sear Huldrych Blanke

«Nus vevan raquinto a mesa da l'ossa cadata an la tâna. Alura âl igl bab gizo las ureglias», raquenta la feglia Martina. «Egna fegn d'eanda e'l alura saruschno cujl Jann an la tâna, armo cun zapa a badegl. Lez'cada âni peia cato que oss digl

calùn. Mia mama ad jou vagn betga cato interessant da far part da l'aventura ad eassan idas a l'ustria Pro L'Ava a magliar egn sglatsch». Dantant an Jann a Kurt Rusch purto igl oss cato a sear Blanke. «Lez veva musso a nus sculars igls seas tgats d'ossa da dinosauris. Ascheia âl svaglieu ainten nus igl instinct da parscurtaders, mussand, co ign vomi a la tscheartga da stgazis», saragorda Roland Signer. Kurt Rusch, barmier, eara alura president communal. Parquegl c'el saveva da las ancunaschientschas da sear Blanke, seg'igl sto evidaint da consultar lez, cunfearma Elisabeth Rusch.

«Nus unfants vevan nunudieu bugent igl pardicant Blanke», loda Claudio Signer. «Sco teolog veva el ear passatins spezial. El s'ocupava d'archeologia a da paleontologia. El eara egna parsuna zund intelligianta ad aviarta. Quegl e ear la raschùn, par la quala nus eassan ieu tier el cujls tgats da la tâna.»

Tge e alura capito cun quels, e la proxima amparada? Par schliar quella vainsa ruschano cujl archeolog a manader digls stgavamaints d'alura, Jürg Rageth. «Igl e ascheia, c'igl pardicant Blanke veva tarmess l'ossa agl Museum da la natira, tartgand c'igl sattracti surtut d'ossa d'animals. Là e'gl vagnieu constato, c'igl eara ear ossa da carstgans tranteraint. Quella e vagnida tarmessa agl Survetsch archeologic. Nus vagn fatg egn sondadi a sen fundamaint digls noss tgats vainsa dezidieu da stgavar da radaint la tâna ad igl conturn tranter igls 1991 a 95.»

«Mo propi ataints da la tâna eni vagnieu tigl Survetsch Archeologic me parveia da la nosa euforia da parscurtar», manegia Mario Signer, a Martina Rusch aschunta: «Ea, graztga a las nosas marveglias e vagnida catada la suleta tâna da cult romana agl Grischùn ad igl ple grand tgat da munedas romanas. Igl e captivand da vaser, tge ca nus vagn mess ad ir digls ezs ons.»

Par Roland Signer an gieu quellas scuvieretas d'alura consequenzas persunalas: «Quegl ca nus vevan stgavo igls 1990, mi ocupava a faszina adign'navant d'alura annà. Parquegl antschev jou a luvrar tigl Museum Retic oz, igls 1. da zarcladur.»

Egna tscheartga va a fegn

L'Uniun Rumantscha Grischun Central â cato egna candidata par igl co-presidi

NADJA LUCCHINETTI/FMR

■ Igl 8 d'october digl on passo e la radunanza generala da l'Uniun Rumantscha Grischun Central (URGC) ida a fegn sainza aver successura per la co-presidenta demissionanta Zegna Pittet-Dosch. Durant igls mains d'unviern e l'uniun stada activa a s'anunzta ussa cun egna novitad: Simona Demarmels da Savognin/Salouf e pronta da sorprender igl post vacant agl co-presidi. L'Uniun Rumantscha Grischun Central varda anavos sen egn tains turbulent. Sper l'iniziativa da la stad 2020 par reintrodutgear igl idiom surmiran an scola, ca la suprastanza anteriura â cumbatieu fearnameing, an ear difeiraints cumembers da la suprastanza da l'URGC exprimieu igl giavisch da demissionar. Cunquegl ca l'iniziativa eara culieada cun blearas emozziuns, e'gl betga gartagieu direct da catar novs cumembers pigl post da la co-presidenta Zegna Pittet-Dosch c'â demissiono igl on passo.

Forzas novas ad egn oter vent

Sen la pagina d'internet da l'URGC infurmescha l'uniun ussa, c'ella vegi cato cun Simona Demarmels da Savognin/Salouf egna candidata pigl co-presidi. Vein ella ligida â l'URGC puspe egn tumin

La suprastanza veglia a caschun da la radunanza generala igl atun 2020. Da saniester: Giulia Riedhauser, Gion Capeder (suprastant Lia Rumantscha ad anteriur suprastant URGC), Zegna Pittet-Dosch, Rico Michael, Gierina Michael a Marc Decurtins. FOTO NADJA LUCCHINETTI

cumplet. Gierina Michael da Donat, ca veva pears atras la demission da Zegna Pittet-Dosch igl sieus status da la co-presidenta, e pronta da reprender danieva-meing que ufezi. «Jou sund fetg surlivegada, ca nus vagn finalmeing cato egna candidata a salegr da cunlurvar cun Simona Demarmels», palainta Gierina Michael a la FMR. Plenavant manegia ella, c'igl segi fetg bien, ca la candidata darivi digl Surmir, ascheia ca la suprastanza represchainti tutas duas regiuns.

A tge manegia la candidata pigl post digl co-presidi? «Jou sund an marveglias, qualas c'en las leztgas ad incumbensas c'igl e da far sco co-presidenta da l'URGC a ve respect da prender aint la posiziun da Zegna Pittet-Dosch. Ella â fatg buna lavur par l'uniun», gi Simona Demarmels a la dumonda telefonica da la FMR. La dezisiun, partge c'ella same-ta a disposiziun par que post, declara ella sco savunda: «Suainter las votaziuns partutgant igl rumantsch grischun ve

jou dezidieu, cigl segi uss'igl mumaint da sorprender respunsavladad a far part da las midadas ca l'iniziativa caschuna.»

Midadas an suprastanza

L'URGC e betge me stada fatschantada durant igls mains passos cun la tschertga d'egna parsuna pigl co-presidi, ear igl post digl cassier, ca Marc Decurtins â occupo durant igls davos oter ons, davainta vacant. La suprastanza propona Flavio Guetg da Savognin sco successor digl cassier

Simona Demarmels da Savognin e surmestra a pronta da sorprender igl post da co-presidenta da l'URGC. FOTO MAD

actual. Pigl post vacant sco suprastant supleant vean proponieu Men Candrea da Savognin. El de madameing survagnir la funcziun da delego. Patric Vincenz da Savognin sameta a disposiziun sco rapreschaint da la Sutselva a digl Surmir an la suprastanza da la Leia Rumantscha. Quella leztga â Gion Capeder fatg igls davos 12 ons. La perioda digl sieus ufezi va a fegn igl atun 2021. Tut quellas legidas an liac par scret. Igl cumembers da l'uniun survignan dalunga igls documaints par posta. La suprastanza dumbra or las vuschs veda la radunanza igls 23 da zarcladur 2021. Suainter quella vean igl ad easser cler, co l'URGC vigni ad easser organisada par schliar las dumondas, c'igl futur porta.

URGC

- L'URGC e l'uniun aflicieada da la Lia Rumantscha (LR) ca represchainta igl Surmir a la Sutselva.
- Ella e sortida igls 20 da zarcladur 2006 or da la fusiun da l'Uniun rumantscha da Surmeir (URS) a da la Renania sutsilvana (Schons, Tumbleastga, Mantogna).
- Sco organ ufizial da l'URGC cumpara davent igls 2008 la «Revista digl noss Sulom».